

ДО ПИТАННЯ САМОТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В МАЛІЙ ГРУПІ TO THE QUESTION OF PERSONAL SELF-ASSERTION IN A SMALL GROUP

У статті розглядається проблема самоствердження особистості в контексті малої групи. Самоствердження визначається як поведінка, спрямована на підвищення самооцінки чи підтримку соціального статусу. Деякі дослідники вважають, що самоствердження проявляється через дії у вигляді вчинків, які є своєрідним подоланням бар'єрів і переходом до нового рівня буття, що дозволяє людині усвідомити свою цінність. Інші пов'язують самоствердження з розвитком потреб і ціннісних орієнтацій, а також з упевненістю в собі особистості. Самоствердження є специфічною діяльністю в межах саморозвитку, що включає прояв і підтвердження власних якостей, рис характеру та способів поведінки. Самоствердження також передбачає прагнення до суспільного визнання та поваги, що може здійснюватися через досягнення. Мала група, у свою чергу, є стійким об'єднанням людей, які перебувають у постійній особистій взаємодії та мають спільну соціальну діяльність. У процесі дослідження виявлено різні стратегії самоствердження особистості, з'ясовано, що переважно студенти обирають конструктивну стратегію, що вказує на їхнє прагнення до самоствердження через взаємодію з іншими членами групи. Також розглянуто реалізацію потреб у саморозвитку, що підтверджує наявність у більшості студентів потреби в самоствердженні через творчі чи організаторські досягнення. Студенти прагнуть до активної соціальної та навчальної діяльності, націлені на розвиток своїх здібностей і досягнення успіху через саморозвиток і участь у колективному житті. Самоствердження студентів проявляється у прагненні затвердити свою значущість як у навчальному, так і в соціальному середовищі. Це виявляється в активній участі в освітньому процесі, прояві ініціативи та відповідальності за власне навчання. Студенти вміють підтримувати комунікацію, ураховують помилки та навчаються на власному досвіді. Студенти плевнено висловлюють власні думки, обстоюють власні погляди та прагнуть визнання з боку оточення. Важливим аспектом самоствердження є робота над собою, розвиток особистісних і професійних якостей. На основі результатів дослідження розроблено рекомендації для студентів.

Ключові слова: мала група, студенти, самоствердження, вчинок, саморозвиток.

The article considers the problem of self-affirmation of the individual in the context of a small group. Self-affirmation is defined as behavior aimed at increasing self-esteem or maintaining a certain social status. Some researchers believe that self-affirmation is manifested through actions by means of deeds, which are a kind of overcoming of barriers and a transition to a new level of being, which allows a person to realize his or her value. Others associate self-affirmation with the development of needs and value orientations, as well as with self-confidence of the individual. Self-affirmation is a specific activity within the framework of self-development, which includes the manifestation and confirmation of one's own qualities, character traits and behavior patterns. Self-affirmation also implies the desire for public recognition and respect, which can be realized through achievements. A small group, in turn, is a stable association of people who are in constant personal interaction and have joint social activities. In the course of the study, various strategies of self-affirmation of the individual were identified, and it was established that students mainly choose a constructive strategy indicating their desire for self-affirmation through interaction with other members of the group. The implementation of needs for self-development is also considered, which confirms the presence of a need for self-affirmation through creative or organizational achievements in most students. Students strive for active social and educational activities aimed at developing their abilities and success through self-development and participation in collective life. Self-affirmation of students is manifested in the desire to assert their significance both in the educational and social environment. This is manifested in active participation in the educational process, initiative and responsibility for their own learning. Students can maintain communication, take into account mistakes and learn from their own experience. Students confidently express their own opinions, defend their point of view and strive for recognition from others. An important aspect of self-affirmation is working on yourself, developing personal and professional qualities. Based on the results of the study, recommendations for students have been developed.

Key words: small group, students, self-affirmation, action, self-development.

УДК 159.922

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.67.32>

Скворчевська Є.Л.

к.психол.н.,

доцент кафедри прикладної психології
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми. Самоствердження особистості малої групи – це процес, під час якого індивід прагне досягти стійкого становища, що виражає його унікальність, цінності та здібності. Це проявляється через активну взаємодію з іншими учасниками групи, демонстрацію компетентності, ініціативи й особистих якостей, які викликають визнання та повагу. Самоствердження пов'язане з необхідністю особистості відчувати значущість та вплив у групі, що сприяє формуванню позитивної самооцінки та зміцненню ідентичності.

Процес самоствердження може бути як конструктивним, коли сприяє гармонізації відносин у групі, так і деструктивним, якщо супроводжується конкуренцією чи конфліктами. Важливим аспектом є баланс між прагненням утвердитися та повагою до інших учасників групи.

Самоствердження у групі пов'язане з механізмами соціального порівняння, коли особистість оцінює свої досягнення, можливості та статус щодо інших членів групи. Ключову роль відіграє контекст групи, її мета, цінності та норми. Самоствердження особистості пов'я-

зане з її рівнем упевненості в собі, мотивацією та ступенем зрілості, рівнем самооцінки або внутрішніми конфліктами, які можуть негативно позначитися на динаміці групи.

Актуальність вивчення самоствердження студентів у студентській групі зумовлена значущістю цього процесу для формування особистісної зрілості, професійної ідентичності й успішної соціальної адаптації молоді. Сучасні реалії, як-от високий рівень конкуренції, стрімкі зміни в освітньому середовищі та вимоги до професійної підготовки, посилюють необхідність вивчення механізмів самоствердження, впливають на їхню самооцінку, мотивацію до навчання та загальний рівень психологічного благополуччя.

Студентська група надає унікальні можливості для самоствердження через участь у спільних проектах, прояв лідерських якостей, а також обмін досвідом і підтримку соціальних зв'язків.

Особливої актуальності тема набуває в контексті розвитку "soft skills": комунікації, емоційного інтелекту та здатності до роботи в команді, які активно потрібні на сучасному ринку праці.

Отже, самоствердження особистості в малій групі є складним і багатограним процесом, що включає особисті, соціальні та групові аспекти, які разом формують унікальну структуру взаємодій і впливу.

Мета статті – визначити особливості самоствердження особистості в малій групі.

Самоствердження особистості вивчали зарубіжні (А. Адлер та інші) та вітчизняні вчені: В. Івашковський, І. Євченко, Г. Костюк, В. Роменець та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема самоствердження особистості полягає в пошуку балансу між внутрішніми потребами та зовнішніми очікуваннями суспільства. Особистість прагне самореалізації, визнання своїх цінностей, здібностей і прав у соціальному оточенні. Цей процес супроводжується постійною взаємодією з оточенням, де особистість стикається з перешкодами, як-от соціальний тиск, конкуренція, можливе нерозуміння чи опір з боку інших.

Важливим аспектом проблеми є взаємодія між індивідуальними прагненнями до самоствердження та груповими нормами. Групи, до яких належить особистість, можуть підтримувати чи перешкоджати її прагненню самореалізації. Це створює додаткову напругу, якщо потреби особистості розходяться з інтересами групи. Проблема самоствердження особистості є складним переплетенням внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на розвиток, взаємодію й адаптацію людини в соціумі.

А. Адлер, засновник індивідуальної психології, уважав прагнення самоствердження

одним із фундаментальних мотивів людського життя. У його уявленні воно пов'язане з почуттям неповноцінності, яке переживає кожна людина. Люди мотивовані компенсувати це почуття, домагаючись успіху, визнання та значущості у групі.

У контексті групи самоствердження, за А. Адлером, є невід'ємною частиною соціальної природи людини. Він підкреслював, що людина спочатку живе в суспільстві, її прагнення завжди співвідносяться з іншими людьми. Успішне самоствердження можливе лише за умови розвитку «соціального інтересу», тобто здатності особистості враховувати потреби й інтереси інших людей і гармонійно взаємодіяти з ними.

У групі особистість прагне знайти своє місце, довести свою цінність і значимість. Це може виявлятися через лідерство, активну участь чи внесок у спільну справу. А. Адлер також попереджав про ризик прояву деструктивної поведінки, коли прагнення самоствердження перетворюється на егоцентризм чи домінування. Така поведінка пов'язана із глибокими внутрішніми конфліктами чи нездатністю впоратися з почуттям неповноцінності. Успішне самоствердження у групі передбачає баланс між особистими амбіціями та соціальною гармонією. Тільки за таких умов особистість досягає як визнання, так і внутрішнього задоволення, що сприяє її подальшому розвитку [1].

Самоствердження особистості – це процес, спрямований на досягнення особистістю визнання значущості, цінності й унікальності в соціальному середовищі.

Самоствердження проявляється як в особистій, так і в соціальній сферах: людина стверджує себе через досягнення, прояв ініціативи, взаємодію з іншими, прийняття на себе відповідальності та захист своїх інтересів.

Дослідження самоствердження особистості у групі представлено у працях українських учених: Г. Костюка та В. Роменця.

Г. Костюк у теорії самоствердження розглядає цей процес як основну рушійну силу психічного розвитку особистості, яка забезпечує її адаптацію до соціуму та реалізацію власного потенціалу. Самоствердження є важливим етапом у становленні особистості, який охоплює прагнення до визнання своїх здібностей, досягнень та індивідуальних якостей серед інших людей.

Самоствердження є результатом внутрішнього процесу боротьби між потребами людини та її можливостями, які вона реалізує у взаємодії з іншими. Це не тільки прагнення до зовнішнього визнання, але й внутрішня потреба особистості відчувати свою значущість, знайти своє місце в соціумі та, у результаті, сформувати стабільну самооцінку.

Самоствердження пов'язане з розвитком самосвідомості особистості, оскільки вона прагне до самореалізації та має усвідомлювати свої можливості й обмеження. Це відбувається через досягнення конкретних результатів у соціальній діяльності, професійній сфері або у взаєминах з іншими людьми. Самоствердження не повинно бути самоціллю особистості. Це процес має відбуватися в гармонії з потребами й інтересами інших людей. Здатність до співпраці, взаємопідтримки та розвитку здорових соціальних зв'язків є важливим складником конструктивного самоствердження [3].

Г. Костюк розглядав самоствердження як складну взаємодію між індивідуальними та соціальними аспектами особистості, де успіх залежить не тільки від досягнення особистих цілей, але й від здатності підтримувати взаєморозуміння і повагу у групових відносинах.

В. Роменець у своїх дослідженнях приділяв значну увагу проблемам розвитку особистості, її внутрішнього світу та соціальної взаємодії. Самоствердження особистості розглядається як процес ствердження індивідом своєї індивідуальності в контексті соціальних зв'язків і культурних норм. Самоствердження є глибоким екзистенційним прагненням особистості до розкриття своєї унікальності та досягнення гармонії з навколишнім світом. Цей процес охоплює прагнення до самореалізації, відчуття внутрішньої свободи та здатність брати на собі відповідальність за свої вчинки. Водночас самоствердження не є ізольованим явищем: воно формується в діалозі з іншими людьми, через взаємодію та співпрацю.

Автор підкреслював важливість духовного виміру самоствердження, акцентував увагу на моральних і ціннісних аспектах. В. Роменець зазначає, що справжнє самоствердження можливе лише тоді, коли воно ґрунтується на високих етичних засадах і не спрямоване на придушення інших, а навпаки, сприяє створенню умов для розвитку як особистості, так і суспільства загалом.

Отже, на думку В. Роменця, самоствердження – це не лише прагнення особистості до визнання й успіху, але і процес глибокого самопізнання та відповідального становлення, що розкривається у взаємодії з іншими людьми та сприяє гармонізації її внутрішнього та зовнішнього світу.

Теорія вчинку В. Роменця розглядає людську діяльність як акт свідомого вибору, що має морально-духовне значення. В основі цієї теорії лежить ідея, що кожна дія людини виходить за межі простого реагування на зовнішні стимули і має сенсотворчий характер. Учинок є актом свободи, через який особистість реалізує свою унікальність, відповідає на виклики внутрішнього світу та соціального оточення.

Даний процес проходить у кілька етапів: від внутрішньої мотивації й осмислення ситуації до свідомого вибору та подальшої рефлексії над наслідками дії. Учинок є проявом внутрішньої свободи, але водночас він вимагає моральної відповідальності, адже кожен вибір впливає не лише на самого індивіда, а й на людей, які його оточують. Через учинки людина створює свій життєвий шлях, формує свою ідентичність і відображає систему цінностей, які вона сповідує [4].

Мала група – це сукупність людей, які взаємодіють один з одним, об'єднані спільною метою, завданнями чи інтересами та мають стійкі міжособистісні зв'язки. Важливою характеристикою малої групи є її структура, яка формується через взаємодію учасників, їхню роль і взаємини. На відміну від великих соціальних груп, мала група вирізняється інтимнішою атмосферою, у якій кожен учасник відчуває свою значущість і може безпосередньо впливати на атмосферу та динаміку всередині колективу.

Оптимальна кількість учасників малої групи становить від 5–7 осіб. Ця кількість дозволяє зберегти баланс між особистісною участю та колективною динамікою. У малих групах кожна людина почувається важливою частиною колективу, що сприяє активному обміну думками та тіснішій взаємодії. У таких групах легше встановлювати довірчі відносини, ухвалювати думки та потреби кожного, а також ефективніше вирішувати спільні завдання [5].

Процес усвідомлення індивідом приналежності до групи вивчався авторами теорії соціальної ідентичності Г. Тежфелом і Дж. Тернером. Цей процес, який вони назвали «груповою ідентифікацією», полягає в тому, що людина, яка ототожнює себе з якою-небудь групою, прагне оцінити її позитивно, піднімає таким способом статус групи та власну самооцінку. Групова ідентифікація є диспозиційним утворенням, тобто настановою на приналежність до якоїсь групи. Вона регулює поведінку людини у групі та складається із трьох компонентів – когнітивного (усвідомлення людиною приналежності до групи та порівняння своєї групи з іншими), емоційного (переживання приналежності до групи у формі різних почуттів) та поведінкового (реагування на інших людей з позицій свого групового членства, а не з позицій окремої особистості) [6].

В. Івашковський розглядав самоствердження як процес, який пов'язаний із розвитком особистості через взаємодію з навколишнім світом. Воно не обов'язково має бути пов'язане з агресивним домінуванням або конкуренцією. Самоствердження має базуватися на здатності людини до самоусвідомлення, адекватної самооцінки та розвитку власних можливостей. Самоствердження – це

динамічний процес, який відбувається в контексті соціальних взаємодій, у якому важливе місце належить умінню враховувати потреби інших людей, співпрацювати з ними та розвивати здорові міжособистісні стосунки [2].

Отже, автор уважав самоствердження важливим компонентом психічного розвитку, який включає не лише досягнення особистих цілей і бажання бути визнаним, а і здатність взаємодіяти з іншими людьми, підтримувати здорові стосунки та зберігати внутрішню цілісність і баланс.

Емпіричне дослідження проводилось на вибірці 60 студентів 1 курсу.

Нами були використані такі методики:

1. Опитувальник «Стратегії самоствердження особистості» (Є. Нікітін, Н. Харламенкова). Мета – визначення стратегій самоствердження особистості.

2. Методика «Діагностика реалізації потреб у саморозвитку» (Н. Фетіскін). Мета – виявити реалізації потреб у саморозвитку.

Дослідження стратегій самоствердження особистості проводилося за допомогою опитувальника «Стратегії самоствердження особистості» (Є. Нікітін, Н. Харламенкова). Результати представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз стратегій самоствердження особистості студентів

Панівна стратегія	Кількість досл.	%
Стратегія самопригнічення	21	35
Конструктивна стратегія	25	41,67
Агресивна стратегія	14	23,33

У більшості студентів переважає конструктивна стратегія самоствердження особистості (41,67%). Дана стратегія передбачає здоровий, гармонійний підхід до досягнення внутрішнього та зовнішнього визнання у групі однолітків і в соціумі загалом. Студенти прагнуть досягти успіху через саморозвиток, позитивну соціальну взаємодію та підтримку колективних цінностей. Студенти свідомо прагнуть внутрішньої стабільності та гармонії в соціальних відносинах. Проявляють емоційну зрілість і здатність до вирішення конфліктів без порушення соціальних норм.

На другому місці стратегія самопригнічення (35%). Дана стратегія виявляється через внутрішнє відчуття меншовартості, постійні сумніви в собі, визнання власних невдач і невміння справлятися із труднощами. Це може бути наслідком пережитих психологічних травм чи неадекватних порівнянь з іншими людьми, що сприяють формуванню низької самооцінки. Студенти, які обирають таку стратегію, можуть обмежувати свої можливості через страх

невдачі або через бажання уникнути відповідальності за свої вчинки. Така стратегія може призводити до емоційної ізоляції, депресивних станів, тривожності тощо.

На останньому місці агресивна стратегія (23,33%). Отримані дані доводять, що менша частина студентів обирає більш конфліктний і наступальний підхід до взаємодії з оточенням. Така стратегія характеризується прагненням до домінування, нехтування інтересами інших для досягнення власних цілей, а також включає вираження гніву, неприязні чи ігнорування потреб інших людей. Студенти, які використовують агресивну стратегію, намагаються компенсувати низьку самооцінку чи внутрішню невпевненість через вираження сил, заперечення чи навіть приниження інших. Агресивна стратегія є результатом внутрішнього напруження, стресу чи неадекватних соціальних умов, які формують у студентів таку поведінку як захисний механізм. Вона може призводити до соціальної ізоляції чи конфліктів з іншими студентами та викладачами. Агресивна стратегія може бути способом привернення уваги до себе та спробою обстояти свою значущість у групі. У довгостроковій перспективі така стратегія може обмежувати можливості для розвитку здорових міжособистісних відносин і співпраці, а також спричиняти емоційне вигорання чи конфлікти, які важко врегулювати.

Отже, результати дослідження показують, що більшість студентів використовує конструктивну стратегію самоствердження, проте існує також значна частина молоді, яка стикається із проблемами внутрішнього прийняття себе та схильна до конфліктних або пригнічених реакцій на соціальні труднощі. Це підкреслює важливість підтримки психологічного благополуччя студентів через розвиток навичок самоусвідомлення, упевненості в собі та конструктивної взаємодії у групі.

Вивчення реалізації потреб у саморозвитку проводили за допомогою методики «Діагностика реалізації потреб у саморозвитку» (Н. Фетіскін). Результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Аналіз реалізації потреб у саморозвитку особистості студентів

Панівна стадія	Кількість досл.	%
Реалізована потреба в самоствердженні	32	53,33
Не сформована система саморозвитку	18	30
Стадія зупиненого саморозвитку	10	16,67

У більшості студентів реалізована потреба в самоствердженні (53,33%). Це свідчить

про значний рівень свідомого прагнення до саморозвитку, пошуку своєї ролі в соціумі та встановлення власної значущості в колективі. Студенти з високою рівнем реалізації цієї потреби активно працюють над своїм внутрішнім зростанням, прагнуть досягти визнання та стабільності в соціальних відносинах, а також усвідомлюють важливість розкриття власного потенціалу.

На другому місці не сформована система саморозвитку (30%). Дані студенти не усвідомлюють важливості планування та реалізації власного саморозвитку, або ж їм бракує необхідних інструментів і ресурсів для цього. Вони мають труднощі в організації свого навчального процесу, визначенні пріоритетів і досягненні особистісних і професійних цілей.

На останньому місці стадія зупиненого саморозвитку (16,67%). Отже, частина студентів не можуть або не хочуть продовжувати працювати над своїм особистісним і професійним зростанням. Студенти, що опинилися на стадії зупиненого саморозвитку, можуть відчувати внутрішній бар'єр або емоційну блокаду, що заважає їм рухатися вперед. Це може бути пов'язано з низьким рівнем мотивації, депресивними чи тривожними станами, розчаруванням у своїх досягненнях або відсутністю підтримки з боку оточення.

Отже, результати аналізу реалізації потреб у саморозвитку вказують на важливість підготовки студентів на всіх етапах їхнього розвитку, особливо тих, які залишаються із труднощами у плануванні та реалізації своїх цілей. У більшості студентів реалізована потреба в самоствердженні, що свідчить про прагнення втілити свої ідеї в життя та досягти цілі.

На основі проведеного емпіричного дослідження особливостей самоствердження особистості в малій групі ми розробили такі рекомендації студентам:

1. Розвиток самоусвідомлення. Студентам необхідно розпочати з аналізу своїх сильних і слабких сторін. Важливо розуміти свої емоції, реакції та поведінку у групі. Ведення щоденника саморозвитку може допомогти зібрати інформацію про власні переживання та зрозуміти, як вони впливають на взаємодію з іншими.

2. Керування емоціями. Розвивати здатність контролювати свої емоції, особливо в конфліктних ситуаціях. Це важливо для збереження гармонії у групі і для самоствердження без агресії чи негативних реакцій. Вчитися розпізнавати тригери емоцій і знаходити здорові способи їх вираження.

3. Зміцнення впевненості в собі. Важливо, щоб студенти працювали над підвищенням власної самооцінки. Це можна робити через встановлення досяжних цілей та їх реалізацію. Упевненість у власних силах дозволяє чітко висловлювати свою думку і брати на себе відповідальність у групі.

4. Розвиток комунікативних навичок – уміння ефективно комунікувати, висловлювати свої думки ясно і конструктивно – одна з основних умов для самоствердження у групі. Студентам необхідно вчитися поважно слухати інших, демонструвати повагу до думок інших.

5. Конструктивне врегулювання конфліктів – студенти повинні розвивати навички конструктивного вирішення конфліктів, навчитися знаходити компроміси без шкоди для власних інтересів і з повагою до позиції інших членів групи.

Висновки

1. Виявлено стратегії самоствердження особистості. Визначено, що в більшості студентів домінує конструктивна стратегія самоствердження особистості, що вказує на прагнення студентів до самоствердження у взаємодії з іншими членами групи.

2. Досліджено реалізації потреб у саморозвитку особистості. Виявлено, що в більшості студентів реалізована потреба в самоствердженні, що свідчить про прагнення реалізовувати себе через творчу або організаторську діяльність.

3. На основі проведеного емпіричного дослідження особливостей самоствердження особистості в малій групі ми розробили рекомендації студентам.

Перспективи дослідження: у майбутньому ми плануємо досліджувати дану проблему, можливо, це буде ґендерне дослідження самоствердження особистості в малій групі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адлер А. Практика та теорія індивідуальної психології / перекл. А. Боковиков. Київ, 2019. 240 с.
2. Івашковський В. Теоретико-методичні засади виховання старшокласників як суб'єктів громадянського суспільства : монографія. Київ, 2010. 514 с.
3. Євченко І. Теоретичний аналіз проблеми самоствердження особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2012. № 4. С. 112–120.
4. М'ясоїд П. Психологія вчинку. Шляхами творчості В.А. Роменця. Київ : Либідь, 2012. 296 с.
5. Ольховська І., Варга В. Роль самоствердження підлітків у сучасному просторі. *Мукачівський державний університет*. 2018. № 3. С. 91–101.
6. Robinson W.P. (Ed.) *Social groups and identities: developing the legacy of Henri Tajfel*. Oxford : Butterworth-Heinemann, 1996. 386 p.